

УДК 330.332

ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТА АКТИВІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ*Семенов В.Ф., Фроліна К.Л.*

Розглянуто економічну сутність інвестиційної інфраструктури, узагальнено її необхідність на регіональному рівні, запропоноване власне визначення інвестиційної інфраструктури.

Ключові слова: *інвестиція, інвестиційна інфраструктура, інфраструктура, інвестиційний клімат.*

Істотні зміни зовнішніх та внутрішніх умов функціонування національних економічних систем вимагають розроблення нових концептуальних підходів щодо нагромадження і використання інвестицій як стратегічного інструмента забезпечення їхнього стійкого зростання. Зараз в країні фіксується незадовільний стан розвитку інвестиційної інфраструктури, спричинений відсутністю ефективної політики розвитку інвестиційних інститутів в регіональному розрізі. Така ситуація вимагає від держави як важливого учасника інвестиційних процесів особливої мобілізації, концентрації уваги на виконанні функцій щодо корекції умов розвитку інвестиційної інфраструктури. Актуальною стає необхідність упровадження адекватних інструментів оцінювання інвестиційного процесу та діяльності інвестиційної інфраструктури в контексті нових пріоритетів і підходів до управління інвестиційним середовищем на мезо- та макрорівнях, визначення сутнісних зв'язків між різними складовими інвестиційної інфраструктури та процесів інвестування, які впливають на параметри формування інвестиційного середовища як визначального фактору розвитку національної економіки.

Вагомий внесок у дослідження теоретичних та прикладних питань формування інвестиційної інфраструктури, інвестиційного середовища та регулювання інвестиційної діяльності в сучасній науці зробили М.П. Денисенко, К.Д. Гурова, Б.В. Губський, О.Є. Кузьмін, В.О. Онищенко, О.А. Пересада, А.В. Череп тощо. Ураховуючи цінність проведених досліджень, слід відзначити, що сучасні реалії вимагають більш глибокого вивчення особливостей та пріоритетних напрямів оцінювання та управління інвестиційним середовищем України, яке виступає ключовою передумовою збереження та нарощення потенціалу економічного зростання країни в умовах сучасних глобалізаційних перетворень, що є метою статті.

У нашій країні та в регіоні річні обсяги інвестицій поки що залишаються на низькому рівні через несприятливий інвестиційний клімат, недостатньо розвинену інвестиційну інфраструктуру. Недостатньо уваги надається обґрунтуванню структурних елементів інвестиційної інфраструктури, банківському сектору та сектору державних фінансів, які демонструють повільну динаміку відновлення свого потенціалу, аналізу факторів впливу на її розвиток, розробці диференційованих механізмів реалізації політики розвитку інвестиційної інфраструктури для регіонів з різними рівнями її розвитку, удосконаленню структури інститутів інвестиційної інфраструктури в країні.

Узагальнення теоретичних положень щодо суті інвестиційної інфраструктури та необхідності її розвитку на регіональному рівні. У теоретичному аспекті ця проблема взаємозв'язана з пошуком шляхів вдосконалення державної регіональної політики, а в практичному – з формуванням в регіоні сприятливого інвестиційного клімату.

Формування інвестиційної інфраструктури регіонів набуває особливого значення, яке обумовлено негативними тенденціями територіального розвитку і необхідністю всебічного використання регіональних чинників для досягнення загальних стратегічних цілей. Механізм, що функціонує в інвестиційній сфері, зазнає ґрунтовної критики через існуючу негативну тенденцію щорічного зменшення обсягів інвестицій та низької віддачі капіталовкладень, які здійснюються за рахунок різних джерел фінансування. Модифікуються функції учасників інвестиційного процесу, зазнають змін принципи їхніх економічних взаємовідносин, виникає нова інфраструктура ринку. В сучасних умовах інвестиційна інфраструктура виступає важливим засобом забезпечення умов виходу з економічної кризи, зростання науково-технічного прогресу, підвищення якісних показників госпо-

дарської діяльності на мікро-, мезо- і макрорівнях. Багато процесів і явищ, котрі відбуваються на практиці, вимагають глибокого наукового обґрунтування, ретельного аналізу основних категорій.

Аналіз впливу світової фінансово-економічної кризи на формування інвестиційної інфраструктури України дозволили виявити наступні тенденції та параметри її інвестиційного розвитку. По-перше, за короткий час відбулася різка зміна динаміки інвестування економіки та швидкий відтік іноземних інвестицій портфельних інвесторів, а також кредитних ресурсів (приплив прямих інвестицій в економіку України у 2011 р. порівняно з 2008 р. скоротився більше ніж у 2 рази); по-друге, майже незмінними залишилися галузеві пріоритети іноземного інвестування в економіку України (фінансова діяльність, оптова і роздрібна торгівля, операції з нерухомістю, харчова промисловість); по-третє, показники валового нагромадження валових інвестицій у ВВП набули загрозливих значень (17 % у 2009 р. та 19 % у 2010 р.), істотно погіршилося співвідношення між темпами зростання обсягу інвестицій та темпами зростання ВВП (0,74 у 2009 р. замість 1,12 у 2007 р.); по-п'яте, відбулося погіршення майже всіх макроекономічних індикаторів розвитку держави. Така ситуація свідчить про низький рівень сформованості інвестиційного середовища та фінансової стабільності в Україні. Отже, швидка динаміка глобалізаційних та інтеграційних процесів і формування цілісного динамічного світового економічного простору підсилює нагальність економічних реформ в Україні та формування активної державної інвестиційної політики.

Основним та доволі суперечливим в теорії інвестиційної діяльності є поняття «інвестиції». Існує багато його модифікацій, поява яких обумовлена специфікою та традиціями різних економічних шкіл та течій. Дослідження проблем інвестиційної сфери знаходиться у полі зору багатьох вітчизняних та іноземних науковців, однак досі не досягнуто консенсусу щодо розуміння суті ключових понять. Інвестиції – це вкладення капіталу з метою його подальшого збільшення.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18 вересня 1991 року зі змінами та доповненнями визначає інвестиції як усі види майнових й інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інші види діяльності, внаслідок чого утворюється прибуток (дохід), або досягається соціальний ефект [1].

В умовах адміністративно-командної системи управління основним поняттям, яке характеризувало інвестиційний процес, було поняття капітальних вкладень. Більшість фахівців трактувало його як сукупність витрат на довгострокову реалізацію планів розвитку народного господарства за рахунок капітальних вкладень. При цьому капітальні вкладення аналізувалися в двох аспектах: як економічна категорія і як процес, пов'язаний з рухом грошових коштів (ресурсів).

Сьогодні вважається, що ототожнювати «інвестиції» з «капітальними вкладеннями» не варто. На нашу думку, капітальні вкладення слід розглядати як одну з можливих форм інвестицій, оскільки, вони досліджуються, як вкладення коштів у відтворення основних фондів та житлове будівництво. Інвестиції ж можуть здійснюватись як в оборотні активи, так і в різні фінансові інструменти (акції, облігації і т.п.) та в окремі види нематеріальних активів (придбання патентів, ліцензій тощо).

Вивчення існуючих трактувань терміну «інвестиції» у зарубіжній економічній літературі показує, що різні школи і напрями економічної думки при визначенні поняття інвестиції акцентують одну важливу рису - зв'язок інвестицій з отриманням доходу як цільової установки інвестора: «інвестиції підприємства - вкладання капіталу у всіх його формах у різноманітні об'єкти (інструменти) його господарської діяльності з метою отримання прибутку, а також досягнення економічного або неекономічного ефекту, здійснення якого базується на ринкових принципах і пов'язано з факторами часу, ризику та ліквідності» [2]. Ще більше акцентуються на прибутку в майбутньому У. Шарп., Г. Александер та Дж. Бейлі, які вважають, що термін «інвестиція» має означати «відмову від певної цінності сьогодні задля (можливо) цінності у майбутньому» [3]. Інвестиції розглядаються як процес вкладення грошових коштів з метою отримання більшої

суми в майбутньому. Отже ці та інші автори у своїх виділяють мету інвестиційного процесу, але не уточнюють об'єкти інвестування та не визначають характер інвестицій (фінансові, матеріальні чи інтелектуальні). В цілому ж наголос на очікуванні збільшення капіталу в майбутньому є переважаючим при визначенні інвестицій.

На нашу думку, таке трактування є найзагальнішим і дещо звуженим, тому що вкладення капіталу не завжди призводить до зростання його вартості в майбутньому. Це стосується, зокрема, інвестицій у соціальну та екологічну сфери. Ці інвестиції супроводжують позитивні ефекти, які не можна трактувати як збільшення капіталу.

Є думка про те, що інвестиції це сукупність витрат, що реалізуються у формі довгострокових вкладень капіталу в різні галузі економіки з метою отримання підприємницького доходу, прибутку, відсотка, але існування короткотермінових інвестицій (терміном до одного року), вкладання коштів в проекти з коротким терміном повернення капіталу спростовує це твердження. За умов тривалих інфляційних процесів, високих інвестиційних ризиків, які є характерними для України, доцільно розглядати і короткий термін вкладання інвестицій (короткотермінові).

Інвестиції в працях західних економістів досліджується в єдності двох аспектів: ресурсів (капітальних цінностей) і вкладень (витрат). Найбільш повно даний підхід представлений у працях Дж. Кейнса. Він під інвестиціями розумів «поточний приріст цінності капітального майна в результаті виробничої діяльності даного періоду», це – «та частина доходу за даний період, яка не була використана для споживання» [4]. Однак не завжди невикористані кошти можна віднести до інвестицій, оскільки гроші, які не знаходяться в обігу, не можуть принести позитивної величини прибутку і втрачають свою цінність під впливом певних факторів, найпоширенішим з яких є інфляція. Тому ми вважаємо доречним тлумачення інвестицій як безпосередній процес перетворення у витрати накопиченого капіталу, для отримання певного корисного ефекту чи доходу.

З огляду на вищезазначене інвестиції повинні характеризуватись як вкладення (фінансові, матеріальні, інтелектуальні), витрати, які через деякий час призведуть до примноження багатства, але при цьому дохід не розглядається як мотив інвестиційної діяльності.

Виходячи з наведених роздумів, ми розглядаємо інвестиції, як цільові (під конкретні об'єкти) фінансові, матеріальні та інтелектуальні вкладення витратного характеру, які здійснюються на обумовлений термін, кінцевим мотивом яких є отримання економічного доходу чи досягнення соціального ефекту.

Ефективність інвестиційного процесу залежить передусім від рівня розвитку інвестиційної інфраструктури. Проблеми розвитку і функціонування її окремих елементів неодноразово висвітлювалися у економічній літературі, однак не систематизувалися. Тобто інфраструктуру не розглядали як важливу складову інвестиційної системи, а також у недооцінці її ролі в заходах державної політики щодо прискорення інвестиційного розвитку економіки. Тому необхідно визначити сутність інфраструктури як категорії.

В літературі поширені два підходи до встановлення походження терміну «інфраструктура» (від лат. *Infra* – підстава, фундамент і «*structura*» - будова, взаєморозташування). За одним із них, виникнення інфраструктури пов'язане з будівельним виробництвом, тобто вона ототожнювалася з фундаментом якої-небудь будови. За іншим, термін пов'язаний з військовим профілем дій і означає комплекс споруд і комунікацій, що забезпечує успішні військові операції.

Вважається, що вперше в економічній науці термін «інфраструктура» застосував американський дослідник П. Розенштейн-Родан. Під інфраструктурою він розумів «всі умови навколишнього суспільного середовища, необхідні для того, щоб промисловість була спроможна здійснювати перший ривок», також включив до інфраструктури «базові галузі економіки (енергетику, транспорт, зв'язок), вважаючи, що їх розвиток повинен йти попереду швидше окупних і прямо продуктивних інвестицій» [5].

Аналізуючи визначення П. Розенштейна-Родана ми погоджуємось з тим, що інфраструктура повинна обслуговуватись такими галузями як енергетика, транспорт та зв'язок. Оскільки для залучення потенційного інвестора в регіоні повинні бути створені умови для здійснення

процесу інвестування. Розвинена транспортна система, система зв'язку, енергетичні мережі є чи не найголовнішими факторами, які враховують потенційні інвестори при прийнятті рішення щодо інвестування. Однак, твердження автора стосовно залучення даних галузей лише для «першого ривка» є помилковим, оскільки потреба в обслуговуванні ними інфраструктури залишається надалі. На думку Л.М. Кузьменко інфраструктура являє собою комплекс галузей інфраструктури, які обслуговують промисловість і сільське господарство. На наш погляд цей підхід обмежує поняття «інфраструктура» і повністю не розкриває його зміст. Цілком зрозуміло, що інфраструктуру слід розглядати як сукупність обслуговуючих елементів, що забезпечують успішний взаємозв'язок об'єктів і суб'єктів системи, у якій вона застосовується. Існують думки, що ринкова інфраструктура – це сукупність елементів, що мають допоміжний характер і забезпечують безперервне багаторівневе функціонування господарських взаємозв'язків, взаємодію суб'єктів ринкової економіки, регулюють рух товарно-грошових потоків та забезпечують нормальну діяльність економічної системи в цілому, або це система інституцій (структур), що забезпечують безпосереднє здійснення обмінних процесів, як фізичне місце контактування, взаємодії ринкових контрагентів, операторів ринку, тобто покупців та продавців, де основними формами фізичної ринкової інфраструктури виступають біржі, оптові ринки, аукціони, ярмарки, торгові дома, міські ринки, магазини дрібнооптової та роздрібною торгівлі. Сучасні автори включають у зміст поняття інфраструктури практично всі складові, що забезпечують успішний взаємозв'язок об'єктів і суб'єктів системи, у якій вона застосовується. Позитивним аспектом є те, що в даному випадку інфраструктура розглядається не тільки в економіці, а й в соціальній сфері. До складу соціальної інфраструктури входять установи освіти, охорони здоров'я та праці, спортивні організації, захисту навколишнього середовища, житлово-комунальне господарство, побутового обслуговування, торгівля і громадське харчування, інформаційна служба і техніка безпеки, громадський транспорт і зв'язок, дитячі установи тощо. Ми погоджуємось з авторами, які зазначають, що чим вищий рівень розвитку соціальної інфраструктури, тим інтенсивнішими будуть потоки інвестиційних вкладень в регіон. Це забезпечить прискорений економічний розвиток, а також підвищення рівня добробуту населення. В цілому, інфраструктура - це сукупність основних та допоміжних спеціалізованих підприємств, установ, організацій, а також їх територіальних мереж, створених з метою забезпечення ефективного функціонування галузі. Інфраструктура повинна сприяти розвитку регіону, основним завданням є доведення її якісних і кількісних характеристик до рівня світових стандартів. У різноманітні інфраструктур належне місце займає інвестиційна інфраструктура регіону, концептуальні основи якої закладені сучасними науковцями. Зокрема, К.Д. Гурова та Т.А. Савостенко, визначили інвестиційну інфраструктуру як наявність проектних, будівельних організацій, транспортної мережі, мережі підприємств виробництва будматеріалів, а також інших підприємств сфери обслуговування та комунікацій. І.А. Бланк у поняття інвестиційної інфраструктури включає найбільш важливі галузі економіки, установи і засоби, що безпосередньо забезпечують процес безперервного здійснення інвестицій [2].

До складу інвестиційної інфраструктури входять інвестори, підприємства, які потребують розвитку за рахунок додаткових ресурсів, тобто інвестиційні та спеціальні організації, які обслуговують інвестиційну діяльність у регіоні. В дослідженнях інвестиційної інфраструктури важливе місце належить правильному визначенню її структурних елементів. Забезпечити інвестиційний процес можуть такі складові інфраструктури, як інституційні інвестори, до яких належать інститути спільного інвестування, інвестиційні фонди, інвестиційні компанії, довірчі товариства, страхові компанії, пенсійні фонди, лізингові компанії, венчурні фонди, факторингові компанії, фінансові компанії, універсальні та спеціалізовані банки. Зміст та значення інвестиційної інфраструктури слід розуміти як систему спеціалізованих інвестиційних інститутів основного та допоміжного призначення та їх територіально організованих мереж, функціонування яких спрямоване на створення умов для фінансових, матеріальних та інтелектуальних вкладень інвесторів, з метою підвищення соціально-економічного розвитку регіону.

Ми розуміємо, що інвестиційна інфраструктура - це не просто сукупність суб'єктів, яка роз-

глядається в літературі, але і сукупність їх взаємозв'язків. Сам по собі інвестиційний банк, страхова компанія або інвестиційний фонд ще не створюють інфраструктуру, вона може виникнути тільки за їхньої взаємодії. У процесі взаємодії відбувається розподіл інвестиційної інфраструктури як системи на основну та допоміжну підсистеми.

До основної підсистеми відносимо інститути банківського типу. Допоміжна підсистема представлена небанківськими інвестиційними інститутами (страхові компанії, кредитні спілки, інститути спільного інвестування, компанії з управління активами та недержавні пенсійні фонди), які реалізують одне з найважливіших завдань державної політики інвестування, а саме: формування найефективніших умов для нагромадження фінансового капіталу економічними суб'єктами, а також забезпечення реалізації процесу перетворення даних заощаджень в інвестиційний ресурс.

ВИСНОВКИ

Регіональна інвестиційна інфраструктура регіону як система спеціалізованих інститутів основного та допоміжного призначення та їх територіально організованих мереж, створюються для консолідації активів регіону і оптимального використання його інвестиційного потенціалу. Функціонування інвестиційної інфраструктури спрямоване на створення умов для цільових (під конкретні об'єкти) фінансових, матеріальних та інтелектуальних вкладень витратного характеру, які здійснюються на обумовлений термін й сприяють збільшенню надходжень до місцевих бюджетів, підвищенню конкурентоспроможності економіки, залученню і збереженню висококваліфікованого персоналу, отриманню економічного доходу, досягненню соціального ефекту, з метою підвищення соціально-економічного розвитку регіону. На сьогодні існує необхідність в розробці нової регіональної політики розвитку інвестиційної інфраструктури, спрямованій на створення привабливого інвестиційного середовища, та суттєвого нарощування обсягів інвестицій. Пріоритетними з точки зору розвитку інвестиційної інфраструктури є зміцнення банківського інвестиційного сектора та сектора державних інвестиційних ресурсів. Інвестиційна інфраструктура регіону відіграє визначну роль в системі комплексного підходу до оцінки ефективності функціонування регіональної економіки. Наслідком високого рівня розвитку інвестиційної інфраструктури території повинне стати підвищення соціально-економічної результативності функціонування регіонального відтворювального комплексу та інтенсивність залучення ресурсів. Головними напрямками державної політики в регіонах повинно бути створення умов для забезпечення розвитку економіки і проведення структурної перебудови виробничої і соціальної сфер.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 № 1560-XII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rada.gov.ua>.
2. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент: учебный курс. /И.А. Бланк – 2-е изд., перераб и доп. – К.: Эльга, Ника-Центр, 2006. – 552с.
3. Шарп У. Инвестиции /У. Шарп, Г. Александер, Дж. Бэйли /пер с англ. – М.: ИНФРА – М, 2003. – XII. – 1028с.
4. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж.М. Кейнс – М.: Гелиос АРВ, 1999. – 451 с.
5. Rosenstein-Rodan P. Notes on the Theory of the «Big Push»// Economic Development for Latin America. – N.Y., 1961. – P. 58-72.